

Državni izpitni center

M 0 7 2 5 3 1 1 3

JESENSKI ROK

FILOZOFIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 30. avgust 2007

SPLOŠNA MATURA

OCENJEVALNA SHEMA ZA ESEJ (0–22 točk)

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu esejev, vendar je treba upoštevati, da posamezni eseji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v eseju kot celoti.

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevanten odgovor, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje.
- 1–5 Odgovor je le skiciran, ne daje pomembnejših elementov, ki jih zahteva vprašanje, je fragmentaren in večinoma nerelevanten. Gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za povezano besedilo. Skorajda nikjer ni mogoče opaziti seznanjenosti s filozofsko problematiko.
- 6–10 V odgovoru še vedno prevladuje fragmentarnost, če pa že ima zaokroženo zgradbo, je ta le delna in polna miselnih preskokov. Razumevanje danega problema je zelo omejeno. Razvitih je sicer nekaj relevantnih poudarkov, vendar so obrobnji. Odgovor je nejasen in pretežno nerelevanten. Temelji na opisih, če argumenti so, so le nakazani in nerazviti. Kandidatovo poznavanje filozofskih problemov je skromno, fragmentarno in zelo omejeno. Skorajda ne uporablja ustrezne filozofske terminologije. Njegove trditve so nenatančne in večkrat napačne.
Pri odgovoru gre torej največkrat zgolj za obnavljanje drobcev najbolj elementarne šolske snovi in ponavljanje enega in istega.

11–13 ZADOSTNO

Gre za daljše in razmeroma celovito besedilo (meja ni trdna, a odgovori z manj kakor 600 besedami so večinoma prekratki za zadostno obravnavo problema). Odgovor je esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost), sta pa uvod in zaključek še bolj slabo razdelana. Nekatere izpeljave in utemeljitve so že lahko jasne, pogosto pa je odgovor težko razumljiv, tudi zaradi preskokov v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume zelo poenostavljeno. Nerelevantnosti so še očitne, vendar se odgovor že nanaša na vprašanje. Kandidat uporabi nekaj relevantnih pojmov, a jih ne analizira. Naloga je večinoma opisna, kadar pa kandidat argumentira, je argumentacija skromna, površna in pogosto nejasna; naloga kaže samo osnovno seznanjenost s filozofsko problematiko in omejeno razumevanje, uporabljena terminologija in jezik le delno ustrezata filozofski obravnavi problemov. Odgovor kot celota se opira na obnavljanje najbolj splošno znanih dejstev in argumentov, večkrat pa je najti tudi napačne trditve.
Zato je odgovor le zelo poenostavljena predstavitev in rešitev problema. Se pa kandidat večinoma že giblje na najosnovnejši ravni razumevanja in razlage problema.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Odgovor ima najmanj 600 besed, esejistična zgradba je s formalnega vidika dobra; uvod razloži problem in sklep je vsaj praviloma izpeljan iz naloge. Zgradba posamičnih odlomkov je večinoma dobra, je pa semtertja še opaziti preskoke v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja naslov, kandidat razume, kar mu omogoči pregled nad celoto odgovora. Uporablja osnovno filozofsko terminologijo, ki je večinoma relevantna za obravnavani problem. Vendar so pojmi pogosto preprosto sprejeti kot samoumevni, njihova analiza je bolj obrobna, prav tako so lahko v zametkih zaznavni že poskusi povezovanja ustreznih pojmov. Kandidat opis in razlago dopolni z argumenti, vendar so »šolski« in predvidljivi, lahko so tudi zgolj opis znanih argumentov. Kandidat predstavi več pogledov, vendar protiargumentov še ni oziroma so skromno predstavljeni. Je pa opaziti poskus analize nekaterih pojmov in predpostavk vprašanja ter zmetke logičnega povezovanja pojmov, iskanja utemeljenih rešitev problemov in vrednotenja nekaterih posledic rešitev.
Esej izraža solidno splošno seznanjenost z ustrežno filozofsko problematiko, kar se kaže v dovolj obširni predstavitvi posameznih pogledov, vendar argumentacija in analiza pojmov še nista v ospredju.

17–19 PRAV DOBRO, A OPAZNE POMANJKLJIVOSTI

Esejistična zgradba je s formalnega in večinoma tudi vsebinskega vidika dobra. Uvod in zaključek sta jasna, jedrnata in relevantna, izpeljave in utemeljitve so skoraj zmeraj logično skladne in razumljive, posamični odlomki so največkrat smiselno zaokrožene celote in so pogosto med seboj dobro povezani. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume in to razumevanje dobro izrazi s celotno strukturo eseja. Uporabljeni pojmi so skoraj zmeraj relevantni in zadoščajo za smiselno obravnavo problema. Nekaj vpeljanih pojmov je reflektiranih kot filozofsko problematičnih, večkrat je mogoče zaslediti njihovo analizo in vzpostavljanje logičnih zvez med njimi. Nasploh v eseju že prevladuje argumentacija pred povzemanjem stališč. Argumentacija je večinoma dobra in kot posledica samostojnega premisleka. Vendar so lahko nekateri argumenti še pomanjkljivi, nasprotna stališča in protiargumenti pa semtertja niso primerno ali pa sploh niso predstavljeni; nekateri temeljni pojmi so lahko predstavljeni kot samoumevni. Terminologija in jezikovno izražanje sta primerna.

Iz odgovora je razvidna zelo dobra splošna seznanjenost s filozofskimi problemi, tudi njihovo dobro razumevanje, čeprav je še mogoče zaslediti pomanjkljivosti v znanju, razumevanju in argumentaciji. Vendar se kandidat že pretežno giblje na abstraktni ravni razmisleka in abstraktno večkrat povezuje s konkretnim.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Poglobljen in argumentiran odgovor na vprašanje z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno linijo argumentacije, ki upošteva tudi protiargumente. Uvod in zaključek sta jasna in jedrnata, z dobro formuliranim problemom oziroma rešitvijo problema. Izpeljave in utemeljitve so logično skladne in povsem jasne, odlomki so zaokrožene celote in so med seboj zelo dobro povezani. V naslovu zastavljeni problem kandidat poglobljeno razume, kar izrazi s poglobljeno analizo pojmov, bogato pojmovno mrežo, lahko pa se tudi že zaveda meja svoje argumentacije (vendar to ni nujno). Včasih vstopa v filozofski dialog z zagovorniki drugačnih stališč in kaže tudi osebni odnos do filozofskih problemov, ki je že rezultat samostojnega razmisleka. Esej kaže zelo dobro splošno seznanjenost s filozofskimi problemi in njihovo zelo dobro razumevanje. Terminologija in jezikovno izražanje sta ustrezna.

Kandidat se že zanesljivo giblje na abstraktni ravni razmisleka in pogosto povezuje abstraktno s konkretnim. Esej še lahko ima kakšno pomanjkljivost, toda pri ocenjevanju je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.

DODATNA NAVODILA ZA ESEJ

(Gre samo za okvirna navodila, za pravično ocenjevanje pa je nujno, da ocenjevalci vnaprej obnovijo svoje poznavanje nadrobnosti besedila, saj je prav podrobno poznavanje besedila bistvena odlika ene vrste komentarjev.)

1. Razpravljajte o trditvi: Čutno-zaznavni svet ni zgolj videz, temveč edina resničnost (realnost).

Trditev izhaja iz pojmovnega para videz/realnost, a da pri tem večji poudarek videzu, ki mu zdravi razum pripiše manjšo težo. V skladu z nekoliko reflektiranim zdravim razumom bi lahko rekli, da se stvari kažejo na en način, v resnici pa so lahko drugačne, zato je videz le pojavna stran, ni pa realnost sama. Prava realnost zato ne sovпада z videzom, temveč se za njim »skriva« ali pa se »kaže«. Trditev pa pravi, da za videzom ni ničesar, kar pomeni, da je svet pojavov edina resničnost. Kandidati bodo morali presoditi, kako močno razlogi govorijo v prid tega tudi na področju filozofije izjemnega stališča.

2. Razpravljajte o trditvi: Smisel obstoja zgolj odkrivamo, ne pa tudi postavljamo.

Trditev izhaja iz sokratske teze, da neraziskovanega življenja ni vredno živeti. Pri tem se zastavlja vprašanje, kaj natanko pomeni neraziskovano življenje in ali je mogoče odkriti njegov smoter. Ena bistvenih dilem pri tem je, ali je smoter življenja vnaprej dan ali pa moramo smisel življenju dati mi sami.

3. Razpravljajte o trditvi: Dualistično stališče o telesu in duhu je metafizični preostanek dobe, ki ni poznala sodobnih znanstvenih spoznanj o delovanju možganov, zato je mogoče danes zagovarjati le materializem.

Jedro vprašanja je, ali je mogoče delovanje duha zvesti na delovanje možganov ali pa moramo za razumevanje človeškega življenja predpostaviti obstoj ločene nematerialne realnosti, ki ji običajno rečemo duh. Kandidati bodo tako v eseju premislili, ali je dualizem ustrezna rešitev za razumevanje človekove zavesti ali pa je bolj smiselno zagovarjati monizem materije.

4. Razpravljajte o trditvi: Spoznanje je resnično le, kadar se naša misel ujame z dejanskostjo, če pa resnično pojmuje kot tisto, kar je koristno oziroma uporabno, ne moremo govoriti o spoznanju.

V naslovu sta omenjeni dve teoriji resnice: korespondenčna in pragmatična. Spoznanje je pravo spoznanje samo, kadar je resnično, zato trditev pravzaprav opredeli korespondenčno teorijo resnice kot pravo, pragmatično pa kot neustrezno. Kandidat bo moral v eseju premisliti, katera (od obeh, lahko pa vpelje še kako drugo) teorija resnice je ustreznejša.

5. Razpravljajte o trditvi: Bistvo stvarnosti je čutilom nedostopno.

Gre za vprašanje dosega čutnega spoznanja in ostalih spoznavnih zmožnosti. Z naslovno trditvijo se strinjajo tako empiristi kot racionalisti, seveda pa izhajajo iz različnih izhodišč, pa tudi posledice njihovih temeljnih podmen so različne. Trditev je zelo široka in dopušča razpravo iz zelo različnih vidikov. Razvijemo jo lahko npr. skozi primerjavo logičnega pozitivizma in Bergsonovega intuicionizma.

6. Razpravljajte o trditvi: Skeptična drža je nesmiselna, saj je očitno, kakšna je resničnost (realnost).

Trditev nasprotuje denimo Humovemu skepticizmu, ki ga Hume utemelji na empirističnih podmenah. Skepticizem mnogi zavračajo s sklicevanjem na neko vrsto (razumske) očitnosti, Descartes se tako sklicuje na jasnost in razločnost. Seveda pa trditev implicitno problematizira tudi sam pojem skepse, saj ni eksplicitno zatrjeno, za katero vrsto skeptičnega odnosa napram spoznanju gre.

7. Razpravljajte o trditvi: Moralnih dolžnosti nimamo do drugih, temveč edino do sebe.

Trditev, ki nasprotuje vsakdanjemu občutku za moralno, zagovarjajo moralni egoisti. Tej formulaciji moralnosti neposredno nasprotno stališče zagovarja tudi Kant, ki trdi, da nam razumni uvid razkrije obstoj moralnih dolžnosti do vseh oseb, vključno do samih sebe. Seveda pa moralnemu egoizmu nasprotujejo tudi vse teorije morale, ki zagovarjajo neko vrsto altruizma. Problem je tudi, ali je mogoče postaviti tako ostro ločnico med nami in drugimi.

8. Razpravljajte o trditvi: Če ne priznamo, da obstajajo občevaljavne moralne vrednote, zapademo v nihilizem.

Trditev izhaja iz opredelitve, da je nujno priznati občevaljavnost moralnih vrednot in se tako odreči moralnemu relativizmu, se pravi stališču, da ima vsaka družba svojo moralo in da so le-te med seboj enakovredne. Če se relativizmu ne odrečemo, zapademo v nihilizem, kar pomeni, da naj bi bil moralni relativizem povezan z zanikanjem morale. Kandidat bo moral presoditi, ali je res mogoče zagovarjati trditev, da moralni relativizem pravzaprav pomeni napad na moralo.

9. Razpravljajte o trditvi: Če ne bi bilo strahu pred kaznijo v onostranstvu, se ne bi vedli skladno z moralnimi normami.

Trditev implicira, da je vsa morala heteronomna. Če ne bi bilo grožnje s kaznijo, se ljudje ne bi držali moralnih pravil. In kazen iz naslova ni družbena sankcija, temveč božja kazen, kar pomeni, da naj bi brez Boga bil ogrožen obstoj morale. S tem pogledom se zagotovo ne bi strinjal denimo Kant, ki moralni zakon umesti v um in zanj ne rabi druge opore, res pa je, da potem vpelje Boga kot postulat praktičnega uma.

10. Razpravljajte o trditvi: Demokracija ni možna, ker se ljudje med seboj preveč razlikujemo.

Nujen pogoj obstoja demokracije se zdi vsaj neka vrsta enakosti med ljudmi, to je zmožnost kompetentne racionalne presoje političnih odločitev. Vprašanje je, ali so zares vsi posamezniki dovolj racionalni, da bi demokracija kot vladavina vseh bila možna. Izmed velikih filozofov to zanika denimo Platon. Pa tudi v sodobnih političnih sistemih in teorijah, npr. v angleškem, najdemo primere tako konkretnih političnih ustanov, ki zanikajo obstoj enakosti med ljudmi, kot seveda teoretske utemeljitve teh ustanov.

11. Razpravljajte o trditvi: Pravična je tista družba, v kateri posameznik skrbi le zase.

Gre za morda nekoliko grobo izraženo Nozickovo razumevanje pravičnosti, po katerem je nepravično, če je nekdo prisiljen skrbeti za druge, pa naj bodo razlogi za to prisilo kakršni koli že. Mnogim pa se obratno zdi, da pravični družbeni odnosi zahtevajo neko vrsto prelivanja dobrin od onih, ki so deležni sorazmerno več družbenega bogastva, k onim, ki so ga zaradi neugodnih naključij deležni manj. Tako za prvo kot drugo stališče je seveda treba poiskati dobre razloge in pretehtati, kateri so ustreznejši.

12. Razpravljajte o trditvi: Pravice, ki jih posedujemo, se lahko upravičeno odpravijo, če se tako dogovorimo.

Gre za trditev zagovornikov družbene pogodbe. Nasprotujejo ji zagovorniki mnenja, da človek nekatere temeljne pravice (človekove pravice) poseduje že zaradi svoje narave in mu jih potemtakem ni možno odvzeti. Obstajajo argumenti, ki govorijo v prid tako prvemu kot drugemu stališču, zlasti zanimivo pa je vprašanje, kako misliti pravice, če niso človeški (družbeni) proizvod.

13. Razpravljajte o trditvi: Do Boga nas privedejo le čustva, razum nam na tem področju ne more pomagati.

S trditvijo bi se strinjal denimo Otto, ki trdi, da nam posebna čustvena stanja razkrijejo obstoj Boga. Nasprotujejo pa ji vsi filozofi religije, ki menijo, da je obstoj Boga možno spoznati tudi z razumom. Trditev implicitno problematizira tudi spoznavno vrednost in domet čustev, pa seveda ostalih spoznavnih zmožnosti, predvsem razuma, ki se ga navadno dojema kot nasprotje čutvom.

14. Razpravljajte o trditvi: Obstoj Boga moramo sprejeti, sicer bi bilo naše življenje nesmiselno.

Gre za vprašanje po eni strani smisla življenja, po drugi pa tudi za podlago vzpostavljanja vrednostno-moralnih sodb nasploh. Mnogi menijo, da bi stvarnost in človekovo življenje bila sestavljena zgolj iz dejstev, če bi tem dejstvom in človekovemu življenju smisla ne podelil Bog. Nasprotniki te trditve izhajajo iz različnih podmen, denimo Sartre kot ateistični eksistencialist trdi, da človek sicer živi v svetu brez vrednostno-moralnih znamenj, vendar je kljub temu sam ustvarjalec vrednot in smisla svojega bivanja.

15. Razpravljajte o trditvi: Ljudje pa (zmotno) mislijo, da se Bogovi rodijo, da se oblačijo kakor oni in imajo glas in postavo. (Ksenofan)

Trditev v resnici ne opredeljuje Boga kot človeški proizvod, pravi le, da si ljudje postavljajo Boga ko svoji podobi. Kar pa ne pomeni nujno, da ne obstaja Bog, ki ni zgolj plod domišljije ljudi, in ki se radikalno ne razlikuje od svojih antropomorfnih nadomestkov. Mogoče pa je trditev razumeti kot teorijo nastanka Boga: ta v resnici ne obstaja, je samo proizvod človeške domišljije. Kandidat bo torej moral premisliti odnos med Bogom in človeškimi predstavami Boga.

OCENJEVALNA SHEMA ZA KOMENTAR BESEDILA (0–22 točk)

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu komentarjev, vendar je treba upoštevati, da posamezni komentarji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v odgovoru kot celoti.

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevantna naloga, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje. Očitno je, da kandidat dela ne pozna.
- 1–5 Komentar je fragmentaren in večinoma nerelevanten, toda v njem je kljub temu najti kakšen element razumevanja besedila. Očitno je, da kandidat dela ne pozna. Prav tako gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za celovit komentar.
- 6–10 Komentar deloma že ima zaokroženo zgradbo, razumevanje izbranega dela je omejeno, razvitih je nekaj ustreznih poudarkov, vendar je najti še veliko nerelevantnosti.
Poznavanje dela ima resne pomanjkljivosti.

11–13 ZADOSTNO

Odgovor je že esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost). Probleme, ki jih odpira odlomek, kandidat razume, vendar na zelo nizki ravni, saj je njegovo poznavanje dela zelo površno. Veliko je nerelevantnosti, vendar se odgovor deloma že nanaša na dani odlomek, deloma pa je lahko zgolj njegova parafraza. Vpelje nekaj ustreznih pojmov, vendar jih ne analizira. Odgovor je pogosto preprost opis filozofskega problema iz odlomka ali morda celo preprosta obnova celotnega dela. Če poskuša z argumentacijo, je ta bolj opisna.
Kandidat delo pomanjkljivo razume na najosnovnejši ravni.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Poznavanje dela je brez večjih pomanjkljivosti in na osnovni ravni kandidat delo tudi razume. Naloga ima dobro strukturo in je brez večjih preskokov v izpeljavi; odgovor je večinoma relevanten, toda opisi in razlage so ponekod še slabo razviti; kandidat poskuša analizirati nekatere pojme, morda vzpostavi tudi nekaj povezav med njimi, vendar analizo pogosto nadomešča opis in povzemanje ali parafraziranje trditev iz komentiranega besedila.
Kandidat delo dobro pozna in dobro predstavi vsebino, ki se navezuje na odlomek.

17–19 PRAV DOBRO, A Z MANJŠIMI POMANJKLJIVOSTMI

Obravnavano delo dobro pozna in razume, filozofski problem iz odlomka umesti v kontekst dela; razlaga in argumentacija sta jasni in razumljivi, temeljni pojmi so opredeljeni. Kandidat pozna celotno delo, razume bistvene filozofske probleme, ki jih delo, zlasti pa navedeni odlomek odpira, in jih tudi razlaga v tem okviru. Še vedno je mogoče najti kako nerelevantnost in neutemeljeno trditev, še so lahko napake v izpeljavi ali nejasnosti, vendar pa so na tej ravni to bolj obrobne pomanjkljivosti.
Kandidat delo zelo dobro pozna ter zna dobro razložiti in analizirati temeljne probleme odlomka in dela.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Dober odgovor z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno linijo razlage in argumentacije, upošteva (vsaj implicitno) tudi drugačne poglede. Kandidat ima zelo dober pregled nad celotnim besedilom in ga komentira s pojmovnim aparatom, ki je razvit v besedilu. Vstopa v dialog z avtorjem dela ter razvija in utemeljuje tudi svoja stališča. Lahko obravnava avtorja tudi širše z vidika filozofske tradicije. Seveda je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.
Kandidat delo zelo dobro razume, temeljito obravnava vse vidike danega odlomka in semtertja celo vstopa v dialog z avtorjem.

DODATNA NAVODILA ZA KOMENTAR BESEDILA

(Gre samo za okvirna navodila, za pravično ocenjevanje pa je nujno, da ocenjevalci vnaprej obnovijo svoje poznavanje nadrobnosti besedila, saj je prav podrobno poznavanje besedila bistvena odlika ene vrste komentarjev.)

PLATON: DRŽAVA

Da bi Platon lahko utemeljil svoj predlog o filozofu vladarju, mora razložiti, kaj loči prave od nepravilnih filozofov in od množice tistih, ki nimajo nobene želje po spoznanju resnice. Ena od razlik je, da prvi posedujejo vednost, znanje, drugi pa ostanejo zgolj pri kontingentnem mnenju. V nadaljevanju je naloga kandidata, da poveže Platonov spoznavni nauk z ontološkim, gre za znameniti paralelizem biti in spoznanja. Obenem kandidat pokaže, da samo spoznanje, vednost ni nevtralna, nezainteresirana, marveč spoznavajočega tako karakterno spremeni, da lahko dobro opravi funkcijo vladarja, ki vlada v interesu polis in ne v svojem in s tem prežene nesreče, ki trpinčijo obstoječe polis.

ARISTOTEL: NIKOMAHOVA ETIKA

Aristotel obravnava tri kandidate za srečno življenje in med njimi je tudi življenje, posvečeno uživanju. Njegova opredelitev srečnosti ne veže na uživanje, temveč na življenje v skladu z vrlino, ki je tudi življenje v skladu z lastno naravo. Tako življenje prinaša razcvet osebi. V deseti knjigi da še eno opredelitev srečnega življenja: to je primarno kontemplativno življenje, se pravi življenje filozofa. To prinaša interpretativni problem, kako ti dve opredelitvi srečnosti med sabo uskladiti. A to ni problem tega odlomka. V navedenem odlomku Aristotel preseže opozicijo med uživanjem in srečnostjo in zatrdi, da je srečnost enaka uživanju. To je mogoče zaradi njegove opredelitve uživanja. To ni mišljeno samo kot čutni užitek, temveč kot duševno doživetje ob tem, kar imamo radi. In taka opredelitev uživanja ni nesprejemljiva.

DESCARTES: MEDITACIJE

Gre za uporabo tako imenovanega Leibnizovega zakona o identiteti stvari, s katerim Descartes dokazuje esencialno različnost duha in telesa. Če lahko najdemo neko lastnost duha, ki ni bistvena za obstoj telesa in še več, telesu sploh ne more pripadati, ter podobno neko lastnost telesa, ki ne more pripadati duhu, smo dokazali, da sta duh in telo dve različni substanci. Ker jasnost in razločnost kažeta esencialnost, »čistost« neke lastnosti, jasnost in razločnost mišljenja (samozavedanja, cogita) in razsežnosti dokazuje, da oba atributa pripadata dvema različnima substancama. S tem Descartes dokaže dualizem duha in telesa in tega mora kandidat obravnavati v svojem komentarju.

KANT: KRITIKA PRAKTIČNEGA UMA

Po Kantovem mnenju je nujna predpostavka moralnega delovanja uresničevanje najvišjega dobrega. To pa je možno le, če vse naše težnje (nagnjenja, želje, interesi) ustrezajo moralnemu zakonu. Takšno popolno ustrežanje je značilnost svetosti, ki pa je nedosegljiva končnemu in telesnemu bitju. Zato takšno bitje, torej človek, mora predpostaviti nesmrtnost svoje osebnosti, to je nesmrtnost duše je nujen postulat čistega praktičnega uma.

NIETZSCHE: H GENEALOGIJI MORALE

Človekov problem ni trpljenje, saj je človek po Nietzscheju bolesta žival, ki trpi ne samo fizično bolečino, marveč tudi psihično in tudi tisto, ki izvira iz človekovega družbenega življenja. Naloga kandidata je na primerih iz vseh treh razprav pokazati možne vzroke trpljenja. V prvi ga pri šibkejših povzroča suženjski položaj, v katerega jih potisnejo močni gospodarji, v drugi človek trpi zaradi ponotranjenega instinkta krutosti. V tretji ključni Nietzsche dodaja, da večina smrtnikov trpi zaradi svoje ponesrečene narave in značilnost človekove želje, ki je ni mogoče zadovoljiti, saj nikoli ne neha želeli. Vendar je človek vaje trpeti, problem torej ni trpljenje samo, marveč nesmiselnost trpljenja, kajti prav nesmiselnost vodi v samomorilski nihilizem. Asketski ideali, ki izvirajo iz ozdravitvenega instinkta, so razložili in osmislili človekovo trpljenje, ga tesno povezali s krivdo in ga tako sicer še poglobil, vendar je bil človek rešen. Asketski ideali so zgodovinsko prvi odgovor na iskanje smisla trpljenja, drugi odgovor, tj. nadčloveka, pa Nietzsche v delu le nakaže.